

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Ojutkangas, Krista
TITLE	Väri-ilmausten käyttöpohjaista tutkimusta
YEAR	2025
DOI	https://doi.org/10.23982/vir.156435
VERSION	Final draft
CITATION	Ojutkangas, Krista. (2025). "Väri-ilmausten käyttöpohjaista tutkimusta". <i>Virittäjä</i> , 129 (1):125–128. https://doi.org/10.23982/vir.156435

Väri-ilmausten käyttöpohjaista tutkimusta

Veera Hatakka: *Värin rajoilla. Suomen kielen värinkuvauskeinojen merkityksistä.*

Dissertationes Universitatis Helsingiensis 231/2024. Helsingin yliopisto 2024. 79 s. + 4 artikkelia. ISBN 978-952-84-0199-5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0198-8>

Veera Hatakan väitöstutkimus käsittelee suomen kielen värinkuvauskeinoja eri näkökulmista. Työn otsikoksi annettu *Värin rajoilla* kertoo, miten tutkimustehtävä on tutkimusongelman sisällä rajattu: tutkimus liikkuu useammallakin tavalla sellaisilla alueilla, joilta aikaisempaa tutkimusta on vähän. Suuri osa aiemmasta kielitieteellisestä värejä käsittelevästä tutkimuksesta keskittyy nimittäin perusvärinimiin ilman, että niiden käyttöä otetaan huomioon. Hatakan tutkimusotteessa sen sijaan lähtökohtana on nimenomaan väri-ilmausten käyttö aidossa, enimmäkseen arkista kielenkäyttöä edustavassa aineistossa, ja valitut tutkimustehtävät kohdistuvat perusvärinimien lisäksi myös muille värisemantiikan alueille. Tarkastelun kohteeksi nousevat väri-ilmausten muodollinen kirjo ja moninaiset merkitykset, väri-ilmausten käyttö syntaksin ja aspektin näkökulmasta, väriavaruuden kannalta erityislaatuisen perusvärinimen, *harmaan*, käyttö ja merkitykset sekä vaaleutta tarkoittavien sanojen *tumma* ja *vaalea* käyttö itsenäisinä väriä tarkoittavina ilmauksina.

Tutkimus koostuu neljästä tutkimusartikkelista ja osatutkimukset yhdistävästä yhteenveto-osasta. Yhteenvedossa esitellään tutkimuksen kaksitahoinen teoriatausta, värilingvistiikka ja kognitiivinen kielentutkimus, sekä aineisto ja menetelmät laajemmin kuin osatutkimuksissa on mahdollista. Yhtenveto kokoa myös osatutkimusten tulokset yhteen, mikä mahdollistaa laajemman perspektiivin koko tutkimusaiheeseen.

Laadullista tutkimusta kahdenlaisesta aineistosta

Tutkimuksen aineistoina toimivat neljän suomalaisen taidemuseon kuvailutulkkauksikirjoitukset ja Kielipankin Suomi24-korpus. Aineistot ovat kooltaan riittäviä ja tutkimusongelmaan ja tutkimustehtävään erinomaisesti soveltuvia. Vaikka kuvailutulkkaukset on hyvin spesifi kielenkäyttötilanne, se on saavutettavuuden kannalta tärkeä, mikä puoltaa tällaisen materiaalin käyttöä aineistona (sen lisäksi, että kuvataiteen kielellinen kuvaus sisältää runsaasti tutkimusmateriaalia väri-ilmauksista). Suomi24-keskustelufoorumi puolestaan edustaa varsin otollisella tavalla arkista kielenkäyttöä, vaikka se ei olekaan puhuttua aineistoa. Näiden kahden aineistotyypin avulla Hatakka pääsee hyvin kiinni

tavoitteeseensa tarkastella väri-ilmauksia aidossa kielenkäytössä konteksti huomioiden. Tutkimus on vahvasti aineistopohjainen, minkä lisäksi siinä on myös aineistovetoisuuden piirteitä. Tutkimuksen aihe onkin suorastaan aineistoriippuvainen, mikä tulee välillisesti esiin ensimmäisessä osatutkimuksessa. Siinä tavoitteena on kartoittaa suomen kielen värinkuvauskeinostoa, joka osoittautuu muodoltaan erittäin monimuotoiseksi. Selväksi tulee, että väri-ilmausten kirjoa ei ainoastaan tutkijan intuition avulla pystyisi tavoittamaan.

Käytetty tutkimusmenetelmä on laadullinen, ja menetelmän vaiheita kuvataan yhteenveto-osassa riittävän läpinäkyvällä tavalla. Laadullisen analyysin tulokset tuottavat vakuuttavasti osatutkimuksissa nähtävät luokittelut, ja nämä tyypillisesti pohjautuvat ainakin osittain myös tapausten yleisyyteen. Määrälliset havainnot kulkevatkin aina mukana myös laadullisia menetelmiä käytettäessä, mutta tämä näkökulma jää tutkimuksessa ohueksi. Kun tutkimuksen kohteena on merkitys, on tutkijan intuitiolla tutkimusmenetelmässä oma roolinsa. Tämän asemasta tutkimuksessa olisi ollut kiinnostavaa lukea osana menetelmän kuvausta.

Teoriataustan moninaisuus on haaste ja rikkaus

Kun lukee tutkimusta kokonaisuutena, sen rakenteen voi nähdä orgaanisina siirtyminä yhden osatutkimuksen aiheesta seuraavaan. Tällainen orgaanisuus on arvokasta, koska se luo elävän yhteyden lukijan ja tutkijan ajattelun välille, mutta toisaalta se johtaa tässä myös rajaukseen, jossa aivan keskeisimpien väri-ilmausten eli kromaattisten perusvärinimien tutkimus jää käsittelyn ulkopuolelle. Rajaukseen on voinut johtaa myös hyvin perusteltu kritiikki sitä kohtaan, miten väri-ilmausten tutkimus on tähän asti kohdistunut ja rajautunut ja miten tähän on vaikuttanut tutkimuskentän englantia- ja Eurooppa-keskeisyys. Tutkimuskysymykset on yhteenvedossa esitetty sekä koko tutkimusta koskevinä, yleisempinä kysymyksinä (s. 6) että osatutkimuksia ohjaavina tarkempina kysymyksinä (kootusti s. 9). Näiden kysymysjoukkojen välisen suhteen pohtiminen olisi ollut havainnollistava ja tutkimusta selkeyttävä lisä yhteenveto-osan tekstiin.

Tutkimus nojaa luotettavasti raportoituun ja kriittisesti luettuun aiempaan tutkimukseen. Tutkimuksella on kaksitahoinen, värilingvistiikan ja kognitiivisen kielentutkimuksen muodostama teoriatausta, jota täydentää vielä värien havaitsemisen (psykologinen) tutkimus. Yhteenvedossa teoriataustaa käsitellään luonnollisesti osatutkimuksia laajemmin. Käsittelyyn nousee myös sellainen näkökulma, jota ole lainkaan hyödynnetty osatutkimuksissa, kun Hatakka esittelee Paradisin (2005) tutkimusta adjektiivista kognitiivisen kielentutkimuksen

näkökulmasta. Tällainen ratkaisu on artikkeliväitöskirjassa aivan mahdollinen, mutta hyödyttääkseen tutkimuskokonaisuutta se pitää sitoa osatutkimuksiin huolellisesti. Tässä tutkimuksessa side jää hölläksi. Kaiken kaikkiaan Hatakka kuitenkin onnistuu teoreettisten näkökulmien yhdistämisessä hyvin, ja hänen perehtyneisyytensä aiempaan tutkimukseen on laaja-alaista ja syvällistä.

Värisemantiikassa vallitseva ajattelu perustuu siihen, että värit muodostavat avaruuden, jonka ulottuvuudet ovat sävy, valoisuus ja kylläisyys. Yksinkertaistetusti voi sanoa, että arkikielessä sävy tarkoittaa väriä (esim. *punainen*), valoisuus vaaleutta (esim. *vaalea, tumma*) ja kylläisyys intensiteettiä (esim. *kirkas*). Hatakan tutkimuksesta voi havaita, miten vaativaa tästä ajattelutavasta irrottautuminen on. Ajattelutavan tunteminen on välttämättömyys, jotta väri-ilmauksia voi uskottavasti tutkia, mutta samalla väriavaruusajattelu muodostaa kehyksen, josta loitontuakseen on tehtävä työtä. Tämä työ näkyy Hatakan tutkimuksessa osatutkimuksesta toiseen ja edelleen viimeisenä kirjoitetussa yhteenvedossa kasvavana kriittisyytenä ja oman näkemyksen kirkastumisena.

Väriavaruusajattelun rinnalla keskeisenä teoreettisena kysymyksenä työssä on merkityksen luonne: mistä merkitys värisanojen kohdalla koostuu ja mikä kaikki siihen vaikuttaa? Tämän käsittelyssä Hatakka nojaa harkitusti ja kriittisesti kognitiivisen kielentutkimuksen näkemyksiin. Langackerilaisen kognitiivisen kielentutkimuksen (esim. 2008) perustan lisäksi työssä hyödynnetään myös Evansin (2009, 2013) ajattelua, mikä on ollut tutkimuksen teoreettisessa kehityksessä ratkaisevaa. Evansin teoriassa keskeistä on nimenomaan leksikaalisten elementtien merkitys, jonka nähdään jakautuva toisaalta käsitteelliseen ja toisaalta lingvistiseen sisältöön. Kielellinen ilmaus (esim. värinimi *punainen*) avaa portin käsitteelliseen sisältöön eli maailmantietoon, johon ilmauksen merkitys kokemusperäisesti kiinnittyy (esim. kielenkäyttäjän tieto väreistä ja niiden välisistä suhteista). Tästä maailmantiedon ja lingvistisen tiedon yhdistelmästä aktivoituvat kulloinkin ne osat, jotka ovat kontekstin kannalta olennaisia (esim. mitä *punainen* tarkoittaa, jos sillä kuvataan kissan tai koiran turkin väriä). Tällainen teoreettinen malli sopii Hatakan tutkimusaiheeseen oivallisesti.

Tutkimuksen anti

Hatakan tutkimus tuottaa runsaasti kiinnostavia tuloksia. Osatutkimuksista ensimmäisen (Hatakka 2020) keskeinen ansio on kartoittaa suomen värinkuvauskeinojen kirjoa ja tarjota

taiteen kuvailutulkkauksen kehittämisessä sovellettavaa tietoa. Toisen artikkelin (Hatakka 2022) aihe on syntaktinen: siinä verrataan kolmea erilaista värinkuvauskeinoa ja selvitetään, miten värinkuvauksen ajallinen rakenne niissä hahmottuu. Tutkimuksessa käy ilmi, että vaikka kaikki tarkastellut kuvauskeinot ovat periaatteessa staattista tilannetta kuvaavia, niiden merkityksessä on eri tavoin ja eriasteisesti mukana myös dynaamisuutta eli muutoksellisuutta.

Kahdessa viimeisessä osatutkimuksessa tutkimuskysymykset ovat semanttiset. Kolmannessa artikkelissa (Hatakka 2023) analysoidaan *harmaa*-sanankäytössä saamia merkityksiä kognitiivisten alueiden aktivoitumisen ja dominoivuuden avulla kuvattuna ja avataan näin *harmaa*-sanankäytön polysemiaa. Pidän kolmatta artikkelia osatutkimuksista parhaana. Muutamista teoriaosan epätarkkuuksista huolimatta se on vaikuttava osoitus tekijän kyvyistä kognitiivisen semantiikan tutkijana. Neljännen, vielä väitöskirjan julkaisuhetkellä arvioitavana olevan artikkelin (Hatakka tekeillä) aiheena ovat *tumma*- ja *vaalea*-sanat, joiden osoitetaan olevan myös itsenäisiä väri-ilmauksia sen lisäksi, että ne ilmaisevat tummuutta tai vaaleutta. Kaiken kaikkiaan osatutkimukset osoittavat monipuolisia tutkijan taitoja: ensimmäisen artikkelin keskiössä on soveltava näkökulma, toisessa syntaksi ja sen kautta aspekti ja kolmannessa ja neljännessä semantiikka.

Tutkimuksessa hyödynnetyn käyttöpohjaisen näkökulman soveltaminen myös ns. kromaattisten perusvärinimien tutkimukseen olisi tälle tutkimuskentälle arvokas lisä: olisi kiinnostavaa nähdä, miten suomen perusvärinimet (muutkin kuin akromaattinen *harmaa*) toimivat kielen käytössä semanttisesti ja syntaktisesti. Hatakka tuo itsekin esiin tämän aukon tutkimuksessaan.

Lopuksi

Tutkimus tuo selvästi esiin väri-ilmausten muodollisen kirjon ja merkitysten joustavuuden. Sen kaikkein keskeisin tulos on, että todellisen kielenkäytön taustalla vaikuttava väriavaruus on omanlaisensa: siinä on värien teoreettisen mallinnuksen piirteitä, mutta ihmisen tarpeet puhua väreistä eivät tottele sävyn, valoisuuden ja kylläisyyden ulottuvuuksia. Olennainen tekijä väri-ilmausten merkityksessä on myös niin sanottu maailmantieto ja siinä ennen kaikkea kuvattavan entiteetin luonne, jonka osoitetaan olevan tärkeä tekijä värin käsitteistyksessä.

Väitöskirjassa korostuu ansiokkaalla tavalla tutkijan ajattelun kokonaisvaltainen kehitys, joka näkyy parhaiten työn yhteenveto-osassa. Tekijä arvioi työnsä tuloksia kriittisesti mutta rakentavasti, sillä tulokset herättävät myös monia uusia kysymyksiä. Valtaosa näistä liittyy väri-ilmausten merkityksiin, mutta myös yleisellä kieliopin tutkimuksen tasolla nousee esiin ennen kaikkea adjektiivien syntaksia koskevia kiinnostavia kysymyksiä. Nämä kysymykset osoittavat, että varsin keskeisiä syntaktisia seikkoja on adjektiivien osalta suomessa selvittämättä.

Hatakan tutkimusta lukevan on mahdotonta välttyä ihmettelemästä, miten vähäistä todellisen kielenkäytön ja kontekstin huomioon ottaminen on värinimitutkimuksessa tähän asti ollut. On arvokasta, että osatutkimuksista kaksi on kirjoitettu englanniksi, niin että ne ovat myös laajemman lukijakunnan saatavilla. Värinimitutkimus ansaitsisi kokea käyttöpohjaisen käänteen Hatakan tutkimusten innostamana.

Krista Ojutkangas
etunimi.sukunimi@utu.fi

Kirjoittaja on suomen kielen yliopistonlehtori Turun yliopistossa ja toimi Veera Hatakan vastaväittäjänä.

Lähteet

Evans, Vyvyan 2009: *How Words Mean. Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction*. Oxford: Oxford University Press.

Evans, Vyvyan 2013: *Language and Time. A Cognitive Linguistics Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107340626>

Hatakka, Veera 2020: Värinkuvaus maalaustaiteen kuvailutulkkauksessa. – Heli Paulasto & Sari Pöyhönen (toim.), *Kieli ja taide – soveltavan kielentutkimuksen ja taiteen risteämiä. Language and the arts – creative inquiry in applied linguistics*. AFinLA-teema 12 s. 242–267. <https://doi.org/10.30660/afinla.84569>

Hatakka, Veera 2022: Värit tilanteissa. Predikatiivilause ja intransitiivilause muut-

tumattoman ja muuttuvan värin kuvauksessa. – *Virittäjä* 126 (4) s. 535–558.
<https://doi.org/10.23982/vir.100505>

Hatakka, Veera 2023: Conceptualizing achromaticity. The semantics of Finnish basic colour term *harmaa* (‘grey’). – *Review of Cognitive Linguistics*. Online first -julkaisu. <https://doi.org/10.1075/rc1.00167.hat>

Hatakka, Veera (tekeillä): The use and meanings of Finnish lightness words *tumma* (‘dark’) and *vaalea* (‘light/pale’). Käsikirjoitus.

Langacker, Ronald W. 2008: *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Paradis, Carita 2005: Ontologies and construals in lexical semantics. – *Axiomathes* 15 (4) s. 541–573. <https://doi.org/10.1007/s10516-004-7680-7>